

José Saramago
LETO SMRTI RICARDA REISA

prevedla Barbara Juršič

Sábio é o que se contenta com o espectáculo do mundo.

Moder je, kdor se zadovolji z opazovanjem sveta.

Ricardo Reis

Escolher modos de não agir foi sempre a atenção e o escrúpulo da minha vida.

V življenju sem si vedno vestno prizadeval izbirati načine nedelovanja.

Bernardo Soares

Se me disserem que é absurdo fallar assim de quem nunca existiu, respondo que também não tenho provas de que Lisboa tenha alguma vez existido, ou eu que escrevo ou qualquer cousa onde quer que seja.

Če mi boste rekli, da je nesmiselno tako govoriti o nekom, ki nikoli ni obstajal, naj vam odgovorim, da tudi nimam dokazov, da je Lizbona kdaj koli obstajala ali pa jaz, ki pišem ali kar koli kjer koli.

Fernando Pessoa

Tu se morje konča in se začne kopno. Na bledikavo mesto dežuje, rečna voda je motna od blata, pobrežja so poplavljena. Temna ladja gre po mrakobnem toku navzgor, imenuje se Highland Brigade in se bo zdaj zdaj zasedrala v doku v Alcântari. Parnik je angleški, od kraljeve pošte, ter prečka Atlantik med Londonom in Buenos Airesom, kot šiviljski čolniček na morskih poteh, sem in tja, vedno na poti do enih in istih pristanišč, La Plata, Montevideo, Santos, Rio de Janeiro, Pernambuco, Las Palmas, po tem ali obratnem vrstnem redu, in če na poti ne doživi brodoloma, bo prispel še do Viga in Boulogne-sur-Mera, na koncu pa bo zaplul v Temzo, kot zdaj pluje v Tejo, katera od rek je večja, katero od mest. Ladja ni velika, ima štirinajst tisoč ton, vendar se na morju dobro drži, kot se je zadnjič izkazalo na omenjeni poti, na kateri je bilo, kljub nenehno slabemu vremenu, slabó samo vajeniškim oceanskim potnikom oziroma tistim, ki so sicer izkušenejši, a trpijo za neozdravljivo občutljivostjo želodca, in ker je njegova notranjost tako domačna in udobno urejena, so mu ljubkovalno, kot njegovemu bratu dvojčku, Highland Monarchu, nadeli ime družinski parnik. Oba odlikujejo prostorni sprehajalni krovi za šport in sončne kopeli, mogoče je na primer igrati kriket, ki se sicer igra na prostem, vendar je izvedljiv tudi na morskih valovih, kar samo dokazuje, da za britanski imperij ni nič nemogoče, taka je očitno volja tistega, ki tam gori drži niti v

rokah. V dneh prijetnih vremenskih razmer se Highland Brigade spremeni v park za otroke in raj za starejše, vendar ne danes, saj dežuje in je to naše zadnje popoldne na krovu. Za šipami, motnimi od soli, skušajo otroci razločiti sivo mesto, nizko naselbino na gričih, kot bi bila zgrajena samo iz pritličnih hiš, sem in tja se najde kakšen visok stolpič, kakšen izrazitejši zatrep, obris, ki je videti kot ruševina gradu, razen če je vse to le iluzija, blodnja, privid, ki ga je ustvarila migetajoča zavesa vode, ki se zliva z nevihtnega neba. Tuji otroci, ki jih je mati narava obilneje obdarila z radovednostjo, želijo vedeti, kako se kraj imenuje, in starši jim ga povedo ali pa jim ga črkujejo služkinje, amas, nurses, bonnes, Fräuleins ali mornar, ki je šel ravno mimo na delo, Lizbona, Lisboa, Lisbon, Lisbonne, Lissabon, pet različnih oblik imena, poleg različic in netočnih oblik, tako otroci zdaj vedo, česar prej niso, torej tisto, kar so vedeli že prej, zgolj ime, približno izgovorjeno, da pa so bili mladostni umi še bolj zmedeni, je poskrbel dodatek argentinskega naglasa, če so bili od tam, ali urugvajskega, brazilskega ali španskega, ki napišejo pravilno Lizbona vsak v svoji kastiljščini oziroma portugalsščini, izgovorijo pa vsak nekaj svojega, nedosegljivega za običajno uho ali prikaz v pisavi. Ko bo jutri zgodaj zjutraj Highland Brigade pripeljal v пристanišče, upajmo, da se bo prikazalo vsaj malo sonca in jasnega neba, da bleda meglica tega nesrečnega vremena ne bo popolnoma, ko bo že kopno na vidiku, zagrnila že sicer bledečega spomina potnikov, ki so prvič tukaj, teh otrok, ki sami pri sebi ponavljajo besedo Lizbona in

jo spreminjajo v neko drugo ime, teh odraslih, ki se mrščijo in se ježijo spričo vsesplošne vlage, ki pronica skozi les in železo, kot bi Highland Brigade pridrsel iz globine morja, ladja, dvakrat prikazen. Po lastni želji in volji nihče ne bi hotel ostati v tem pristanišču.

Le malo se jih bo izkrcalo. Parnik se je zasedral, že so spustili mostič, spodaj se že počasi kažejo postreščki in razkladalci, izpod zavetja nadstreškov in iz stražnic stopajo dežurni finančni stražniki, prihajajo cariniki. Dež ponehava, samo rosi še. Na vrhu stopnic se zberejo potniki in cincajo, kot bi bili v dvomih, ali so dobili dovoljenje za izkrcanje, ali kot bi tam vladala karantena, ali pa bi se bali spolzkih stopnic, ne, plaši jih tihotno mesto, morda so pomrli vsi njegovi prebivalci in dež pada le zato, da bi razpustil v blato tisto, kar še stoji. Vzдолž pomola se skozi medle reže bledikavo svetlikajo še druge zasedrane ladje, ladijski žerjavi so črne, razvejane krošnje dreves, dvigala so negibna. Nedelja je. Onkraj pristaniških barak se začne temačno mesto, ujeto v pročelja in zidove, zaenkrat še zavarovano pred dežjem, morda odmika žalostno, izvezeno zaveso, gleda ven z begavimi očmi in sliši, kako voda brbota po strehah in steče dol po žlebovih do bazaltnih obcestnih jarkov in svetlega apnenca na pločnikih, pa do razpredenih odtočnih kanalov, nekaterih z dvignjenimi pokrovi, v primeru poplav.

Prvi potniki se izkrcajo. S sključenimi rameni pod enakomerno padajočim dežjem nosijo ročne torbe in kovčke, na obrazu pa imajo izgubljen izraz nekoga, ki je preživel potovanje kot sanje, sestavljene iz

zabrisanih podob, med morjem in nebom, medtem ko premec skače gor in dol kot metronom, med zibanjem valov, hipnotičnim obzorjem. Nekdo nosi v naročju otroka, ki je najbrž Portugalec, glede na to, kako tih je, ni se spomnil vprašati, kje je, ali pa so mu to povedali že prej, ko so mu, da bi čim hitreje zaspal na zatohlem pogradu, obljubili, da bodo prispeli v lepo mesto, kjer bo srečno živel, še ena pravljica, takim izseljevanje ni šlo dobro od rok. Starejša ženska, ki se na vse kriplje trudi odpreti dežnik, spusti iz rok manjšo zeleno pločevinasto škatlo v obliki skrinje, ki jo je nosila pod roko, in zaboj se razleti na skalah na pomolu, pokrov popusti, dno se zlomi, nič vrednega ni bilo v njem, samo nekaj spominov, nekaj kosov pisane tkanine, nekaj pisem in fotografij, ki so poleteli po zraku, nekaj steklenih jagod, ki so se razbile, beli klobki, ki so bili zdaj zamazani, eden od njih je izginil med pomolom in ladijskim trupom, to je potnica tretjega razreda.

Takoj ko stopijo na kopno, hitijo iskat zavetje, tujci godrnjajo zaradi nevihte, kot bi bili mi krivi za slabo vreme, videti je, da so pozabili, da je v njihovih francijah in anglijah običajno še precej huje, skratka, zanje je vsaka stvar, še običajen dež, dobra, da se delajo norca iz revnejših držav, mi bi imeli prepričljivejše razloge za pritoževanje, pa smo lepo tiho, prekleta zima, koliko zemlje je bilo iztrgane rodovitnim poljem, pa tako krvavo jo potrebujemo, saj je dežela tako majhna. Rastovarjanje prtljage se je že začelo, pod svetlečimi pelerinami so mornarji videti kot čarodej s kapuco, spodaj pa se portugalski postreščki

premikajo bolj ležerno, imajo čepice s šildom in kratke, povoščene, preproste suknje, a so tako ravnodušni do te silne moče, da se jim čudi ves univerzum, morda bo njihov prezir do udobja razvezal mošnje popotnikov, oziroma denarnice, kot se danes reče, da se jih bodo usmilili in dvignili napitnino, zaostalo ljudstvo, z iztegnjeno roko vsak prodaja tisto, česar ima odveč, vdanost v usodo, ponižnost, potrpežljivost, naj vedno najdemo tiste, ki na tem svetu trgujejo s takim blagom. Potniki so šli na carino, bilo jih je malo, kot smo računali, a bo trajalo nekaj časa, da bodo prišli ven, saj je treba spisati cel kup papirjev, pisanje dežurnih carinikov pa je tako vestno, morda najhitrejši ob nedeljah ne delajo. Večeri se že, pa je ura šele štiri, samo še malo se stemni, pa bo noč, a tu notri je, kot bi bila noč že od vedno, šibke luči so prižgane ves dan, nekatere sijalke so pregorele, ena že pred enim tednom, pa je še vedno niso zamenjali. Skozi umazana okna preseva vodena jasnina. Nasičen zrak zaudarja po mokri obleki, trohnočni prtlačgi, raševini, v katero je ovit tovor, in melanholija se je zalezla v vsako poro, onemila je potnike, v tem povratku domov ni niti sence veselja. Carina je sprejemnica, limb, ki vodi do tistega zunaj.

Sivolas možak posušene postave podpisuje zadnje papirje, ko prejme njihove kopije, lahko odide, gre ven, nadaljuje življenje na kopnem. Spremlja ga postrešček, katerega zunanjega videza ne bi podrobno opisovali, ker bi ga morali motriti v nedogled, da se ne bi v glavi tistega, ki bi moral ločiti enega od drugega, če bi bilo to seveda treba, pojavila zmeda, zato

naj o drugem zapišemo le, da je posušene postave, si-
volas in temnejše polti pa gladko obrit, kot je bilo že
povedano o prvem, vendar pa sta si kljub temu zelo
različna, eden je potnik, drugi postrešček. Slednji to-
vori velikanski kovček na kovinskem vozičku, druga
dva, majhna v primerjavi s prvim, pa je obesil okoli
vratu z jermenom, ki mu gre čez tilnik, kot jarem ali
kolar na redovniškem oblačilu. Zunaj, pod okriljem
širokega napušča, položi tovor na tla in gre iskat
taksi, običajno to ni potrebno, saj jih je ob prihodu
parnikov navadno dosti tam. Popotnik gleda nizke
oblake, potem pa še luže na grobem terenu, vodo v
doku, zamazano z oljem, olupki, različnimi odpadki,
in tedaj opazi vojne ladje, ki ne zbujejo posebne po-
zornosti, ni pričakoval, da bodo tam, saj je pravi kraj
teh plovil odprto morje, oziroma ko nismo v vojnem
času ali ko ni čas za vojaške vaje, v rečnem ustju, več
kot dovolj širokem, da bi lahko bilo sidrišče vsem
flotam sveta, kot se je reklo nekoč in kot se morda
še danes ponavlja, ne da bi si belili glavo s tem, za
katere flote gre. Tudi drugi potniki so prihajali ven iz
carinske zgradbe v spremstvu svojih nosačev, in tedaj
se je prikazal taksi, škrope vodo izpod koles. Raz-
burjeni interesenti so zakrilili z rokami, a postrešček
je skočil iz zavetja in na široko pomahal, Za tistega
gospoda je, tako se je pokazalo, kako je celo prepro-
stemu strežaju iz lizbonskega pristanišča ob primerni
pomoči dežja in okoliščin dano, da v svojih praznih
rokah drži srečo, v enem trenutku jo da, v drugem jo
vzame, kot verjamemo, da stori Bog z našim življe-
njem. Medtem ko je šofer nalagal v prtljažnik na za-

dnjem delu avtomobila prtljago, je popotnik, ki mu je bilo prvič zaznati rahel brazilski naglas, vprašal, Zakaj so bojne ladje zasidrane tukaj, in postrešček je odgovoril ves zasopel, saj je pomagal šoferju dvigniti veliki kovček, ki je bil zelo težak, Ah, to je dok mornarice, zaradi slabega vremena so jih predvčerajšnjim privlekli semkaj, če ne, bi jih lahko odneslo in bi nasedle v Algésu. Prihajali so drugi taksiji, bili so pozni ali pa je parnik priplul pred predvideno uro, zdaj je bil na trgu semenj, na pretek taksijev za vsakogar, Koliko vam dolgujem, je vprašal popotnik, Kolikor želite dati nad tarifo, je odgovoril postrešček, vendar ni povedal, za kakšno tarifo gre, niti kakšna je dejanska cena storitve, zaupal je v srečo, ki spremlja pogumne, čeprav so to le razkladalci, Samo angleški denar imam pri sebi, Ah, nič hudega, in v iztegnjeni desnici mu je pristalo deset šilingov, kovanci, ki so se blesketali bolj kot sonce, končno pa je tudi nebesna krogla premagala oblake, ki so viseli nad Lizbono. Zaradi težke nošnje in globokih čustev je prvi pogoj za dolgo in uspešno življenje postreščka odporno srce, iz bronca, ali pa bi njegov lastnik padel vznak, kot zadet od strele. Ker bi se rad zahvalil za pretirano velikodušnost, ali pa, da vsaj ne bi bil dolžan besed, našteje nekaj informacij, za katere ga niso prosili, doda jih zahvalam, ki jih nihče ne posluša, To so protitorpedne ladje gospod, naše, portugalske, Tejo, Dão, Lima, Vouga, Tâmega, Dão je tista, ki je najbližje. Vse so si podobne, lahko bi jim zamenjali imena, vse so enake, dvojčice, pobarvane mrliško sivo, mokre skoz in skoz od dežja, na palubah ni žive

duše, njihove zastave so premočene kot cunje, bog pomagaj, ne da bi hotel biti nespoštljiv, skratka, izvedeli smo, da se tale imenuje Dão, če bomo morda v nadaljevanju izvedeli še kaj novega o njej.

Postrešček privzdigne čepico in se zahvali, taksi spelje, šoferja zanima, Kam, in to vprašanje, tako preprosto, tako naravno, tako primerno okoliščinam in kraju, ujame popotnika nepripravljenega, kot bi dejstvo, da je kupil vozovnico v Riu de Janeiru bilo in je še vedno odgovor na vsa vprašanja, tudi na tista pretekla, ki ob svojem času niso naletela na nič drugega kot na tišino, komaj se je izkrcal in že ugotovi, da ni tako, morda zato, ker so mu postavili eno od dveh usodnih vprašanj, Kam, drugo, slabše, pa bi bilo, Zakaj. Šofer je pogledal v vzvratno ogledalo, sklepal je, da ga potnik ni slišal, že je odpiral usta, da bi ponovil, Kam, a ga je odgovor, sicer neodločen, negotov, prehitel, V nek hotel, Kateri, Ne vem, in ko je izrekel, Ne vem, je popotnik ugotovil, kaj hoče, o tem je bil tako globoko prepričan, kot bi vse potovanje premišljeval o izbiri, Naj bo blizu reke, tu doli, Blizu reke je samo Bragança, na začetku ulice Alecrim, ne vem, ali ga poznate, Hotela se ne spominjam, vem pa, kje je ta ulica, živel sem v Lizboni, Portugalec sem, Ah, Portugalec ste, po naglasu sem mislil, da ste Brazilec, Je tako očiten, No, malo že, Šestnajst let nisem bil na Portugalskem, Šestnajst let je veliko, videli boste, da se je veliko spremenilo, po teh besedah je šofer nenadoma obmolknil.

Popotniku se ni zdelo, da bi se kaj dosti spremenilo. Avenija, po kateri sta se peljala, se je večina uje-

mala z njegovim spominom nanjo, samo drevesa so bila višja, saj ni čudno, šestnajst let so imela, da so zrasla, pa vendar, v bledem spominu je hranil zelene krošnje, zdaj pa je bil zaradi zimske golote vej drevo-red manj košat, eno je šlo z drugim. Dež je ponehaval, samo sem in tja je padla kakšna kaplja, vendar pa se na nebu ni razprla niti ena reža modrine, oblaki se niso razpustili, oblikujejo ogromno edinstveno streho svinčene barve. Je zadnje čase veliko deževalo, je vprašal popotnik, Kot bi bil vesoljni potop, že dva meseca lije kot iz škafa, je odgovoril šofer in izključil brisalce. Na cesti je bilo malo avtomobilov, sem in tja kakšen tramvaj ter kakšen pešec, ki je nezaupljivo zapiral dežnik, vzdolž pločnikov so bile velikanske luže, ki so nastale, ker so se zamašili odtočni kanali, več beznic je bilo odprtih, ena ob drugi, bile so mračne, njihove židke luči obdane s senco, melanholična podoba umazanega kozarca vina na pocinkanem točilnem pultu. Ta pročelja so obzidje, ki skriva mesto, in taksi zložno vozi vzdolž njih, kot bi iskal razpoko, odprtino, lažna vrata, vhod v blodnjak. Počasi pelje mimo vlak iz Cascaisa, lenobno zavira, ima še dovolj hitrosti, da bi prehitel taksi, a ostane zadaj, pripelje na postajo, ravno ko avtomobil zapelje okrog do trga in šofer naznani, Tam je hotel, na začetku ulice. Ustavil je nasproti kavarne, dodal, Najbolje, da greste najprej pogledat, ali imajo sobo, zaradi tramvajev ne morem počakati čisto pred vrati. Popotnik je izstopil, ošinil kavarno, ki se je imenovala Royal, trgovski primer monarhične nostalgije v časih republike, oziroma ostanek zadnje kraljevine pod krinko

angleškega ali francoskega, nenavaden primer, strmiš in ne veš, kako bi besedo izgovoril, ali *rojł* ali *ruajal*, čas je imel preudarjati vprašanje, saj je dež ponehal, ulica pa se je vzpenjala, potem si je predstavljal samega sebe, kako se vrača iz hotela, s sobo ali pa celo brez nje, o taksiju pa ne duha ne sluha, izginil je z vso prtljago, obleko, uporabnimi predmeti, njegovimi papirji, in sam pri sebi se je vprašal, kako bi živel, če bi mu odvzeli te in vse druge dobrine. Že je premagoval zunanje stopnice hotela, ko je spričo teh misli ugotovil, da je zelo utrujen, čutil je velikansko izmučenost, zaspanost duše, obup, če nam je dovolj jasno, kaj ta beseda pomeni, da jo lahko izgovorimo in razumemo.

Vrata hotela so, ko si jih potisnil, sprožila električnega brenčača, nekoč so imeli verjetno zvonček, drlin, drlin, vendar nikoli ne smemo pozabiti na napredek in njegove izboljšave. Stopnišče je bilo strmo in spodaj, na začetku droga, je stala figura iz litega železa in v desnici dvigovala stekleno kroglo, figura je predstavljala paža v dvornem odevalu, če izraz kaj pridobi s ponavljanjem, če ne, je pleonazem, saj nihče ni videl paža, ki ne bi bil v dvornem odevalu, zato so paži, bolje bi pojasnili, če bi rekli, Paž, oblečen v paža, glede na kroj obleke, italijanski model, renesansa. Popotnik se je vzpenjal po neskončnih stopnicah, prav neverjetno, da se je treba toliko vzpeti, da prideš do prvega nadstropja, saj je kot vzpon na Everest, podvig, ki je hkrati sanje in utopija hribovcev, še dobro, da se je tam gori pojavil možki z brki in ga spodbudil z besedo, dajmo, te sicer ni izrekel

naglas, a bi lahko tako prevedli način, kako ga je gledal in se sklanjal z visoko ležečega podesta ter razglabljal, kakšni dobri vetrovi in slabi časi so prinesli tega gosta, Pozdravljeni, gospod, Pozdravljeni, sapa mu ne dopušča več, moški z brki se razumevajoče nasmehne, Sobo, in zdaj se nasmehne v opravičilo, v tem nadstropju ni sob, tu so recepcija, obednica, salon, tam notri pa še kuhinja in shramba, sobe so zgoraj, zato se bova morala povzpeti v drugo nadstropje, ta tukaj ni prida, saj je majhna in temačna, ta tudi ne, ker okno gleda na začelje, te so zasedene, Rad bi sobo s pogledom na reko, Če je tako, vam bo vseč dvesto ena, od dopoldneva je prosta, vam jo bom pokazal. Vrata so bila na koncu hodnika, imela so lakirano tablico, črne številke na beli podlagi, če to ne bi bila skromna hotelska soba brez razkošja in bi bila številka sobe dvesto dva in bi se gost imenoval Jacinto in bil lastnik posestva v Tormesu, se vse to ne bi dogajalo v ulici Alecrim, temveč na Elizejskih poljanah, na desno, ko prideš gor po stopnicah, kot hotel Bragança, in v tem je vsa podobnost. Popotniku je bila soba vseč, oziroma sobi, če smo natančnejši, saj sta bili dve, povezani s široko odprtino v obliki oboka, tam je prostor za spanje, v prejšnjih časih bi mu rekli alkova, na tej strani je bivalni prostor, skupaj tvorita prebivališče, kot stanovanje, s svojim temnim pohištvom iz poliranega mahagonija, zavesami na oknih in zamolklo svetlobo. Popotnik je slišal rezko škripanje tramvaja, ki se je vzpenjal po ulici, šofer je imel prav. Tedaj se mu je zazdelo, da je minila cela večnost, odkar je odšel od taksija, če je

sploh še tam, in sam pri sebi se je nasmehnil svojemu strahu, da bi ga okradli, Vam je soba vseč, je vprašal upravnik, z glasom in avtoriteto, ki izhaja iz njegovega poklica, a vseeno ustrežljivo, kot pritiče dobremu najemodajalcu, Všeč mi je, vzel jo bom, Koliko dni pa ostanete, Ne vem še, odvisno od nekaterih zadev, ki jih moram urediti, od časa, ki mi ga bodo vzele. To je običajen dialog, pričakovan pogovor v takih slučajih, a nekoliko zlagan, saj popotnik nima zadev, ki bi jih moral urejati v Lizboni, nobene zadeve, ki bi si zaslužila, da jo tako imenujemo, izrekel je laž, on, ki je enkrat zatrdil, kako sovraži netočnost.

Spustila sta se v prvo nadstropje in upravnik je poklical uslužbenca, ki je bil tako kurir kot tudi nosač, naj gre iskat prtljago tega gospoda, Taksi je čakal pred kavarno in popotnik je šel dol skupaj z njim, da bi plačal furo, še vedno se uporablja besednjak kočijažev in njihovih pomočnikov, in preveril, ali kaj manjka, brezsmiselno nezaupanje, neupravičena sodba, saj je šofer pošten človek in želi samo, da mu plačajo, kolikor kaže števec, z dodatkom običajne napitnine. Ne bo imel take sreče kot postrešček, ne bodo spet delili zlatov, saj je medtem popotnik na recepciji zamenjal nekaj svojega angleškega denarja, saj ne, da bi se naveličali velikodušnosti, ampak enkrat ne pomeni vsakokrat, bahaštvo je žalitev za revne. Kovček je veliko težji od denarja, in ko prispe do podesta, upravnik, ki tam čaka in nadzoruje nošnjo, stopi naprej v pomoč in položi spodaj roko, simbolična gesta, kot bi prvi vrgel kamen, saj se vsa teža vzpenja na slugovem hrbtu, ki je sluga sicer po

poklicu, a ga izdaja starost, ki ga močno teži, ko nosi gor težki kovček, z ene in druge strani je deležen jalove pomoči, tudi tista, ki mu jo je ponudil gost, mu ne koristi kaj dosti, s tem ko ga sočutno gleda vsega razbolelega od naprezanja. Še par stopnic in smo v drugemu nadstropju, Soba dvesto ena, Pimenta, tokrat ima Pimenta srečo, ni mu treba hoditi v najvišja nadstropja, medtem ko se vzpenja, se gost vrne v recepcijo, malce zadihan od napora, vzame pisalo in vpiše v knjigo prihodov o samem sebi tisto najosnovnejše, da postane jasno, kdo pravi, da je, v ustrezen kvadratega na črtasti strani zapiše ime Ricardo Reis, starost osemindtirideset let, kraj rojstva Porto, stan samski, poklic zdravnik, zadnji naslov Rio de Janeiro, Brazilija, od koder prihaja, pripeljal se je s Highland Brigade, zdi se kot začetek izpovedi, intimne avtobiografije, v teh lastnoročno napisanih vrsticah se skriva vse, edina težava je le, kako jih pojasniti. In upravnik, ki si je lomil vrat, da bi sledil nizu črk in nemudoma razvozlal njihov pomen, misli, da že ve več ali manj vse, in pravi, Gospod doktor, a ne da bi se mu klanjal, temveč v znak spoštovanja, kot priznanje pravice, zasluge, lastnosti, ki jamči takojšnje priznanje, četudi ne pisno. Ime mi je Salvador, sem vodja hotela, upravnik, če gospod doktor kaj potrebujejo, naj mi samo rečejo, Ob kateri uri strežete večerjo, Večerja je ob osmih, gospod doktor, upam, da boste zadovoljni z našo kuhinjo, strežemo tudi francoske jedi. Doktor Ricardo Reis je prikimal, češ da deli to upanje, vzal površnik in klobuk, ki ju je odložil na stol, in odšel.

Sluga ga je čakal v veži sobe, pri odprtih vratih. Ricardo Reis ga je zagledal z začetka hodnika, vedel je, da bo možak, ko pride do njega, iztegnil uslužno, a tudi sorazmerno s težo tovora ukazovalno roko, in medtem ko je korakal, je opazil, prej se tega ni zavedel, da so vrata samo na eni strani hodnika, na drugi strani pa je stena, ki meji na stopnišče, o tem je razmišljal, kot bi šlo za pomembno vprašanje, ki ga ne bi smel pozabiti, resnično je bil izmučen. Možakar je dobil svojo napitnino, potežkal jo je bolj kot pogledal, moč navade, in je bil zadovoljen, tako zelo, da je rekel, Gospod doktor, najlepša hvala, ne moremo pojasniti, kako je vedel, če ni videl knjige gostov, to kaže, da nižji razredi, kar se tiče prodornosti in bistrumnosti, ne ostanejo ničesar dolžni ljudem, ki so študirali in so izobraženi. Pimento je samo bolela ena od lopatic, saj mu je nanjo slabo nasedla ena od opornih prečk kovčka, človek bi mislil, da nima dosti izkušenj z nošnjo.

Ricardo Reis sede na stol, se s pogledom sprehodi po sobi, tu bo živel, sam ne ve koliko dni, morda bo najel stanovanje in odprl zasebno prakso, morda se bo vrnil v Brazilijo, zaenkrat mu bo hotel zadostoval, ta nevtralni, prehodni kraj brez obveznosti, sam je na prehodu, njegovo življenje je obstalo. Za gladkimi zavesami so se okna nenadoma razsvetlila, gotovo zaradi cestnih svetilk. Tako pozno je že. Dan se je iztekel, kar je ostalo od njega, lebdi tam daleč nad morjem in se izmika, še pred nekaj urami je Ricardo Reis plul po tistih vodah, zdaj je obzorje na dosegu roke, stene, pohištvo, ki odbija svetlobo kot črno

ogledalo, in namesto globokega bobnenja ladijskega stroja, je slišati šepetanje, hrum mesta, šeststo tisoč ljudi, ki vzdihujejo, kličejo tam daleč, potem previdni koraki na hodniku, ženski glas, ki pravi, Že grem, najbrž je sobarica, te besede, ta glas. Odprl je eno od oken in pogledal ven. Dež je ponehal. Svež zrak, vlažen od vetra, ki je šel čez reko, preplavi sobo in odžene zatohli vonj, podoben vonju po neopranem perilu, pozabljenem v predalu, naj še enkrat spomnimo, da hotel ni dom, v njem ostanejo vonjave tega in onega, od potu nespečnosti, ljubezenskih noči, mokrega površnika, prahu, skrtačenega s čevljev ob odhodu, in potem ko pridejo sobarice na sveže postlat postelje, pomest, ostane tudi njihov ženski dih, temu se ni moč izogniti, saj so to znaki naše človeškosti.

Okno je pustil odprto, šel je odpret še drugo, in v sami srajci je osvežen, s hipoma povrnjenimi močmi, začel odpirati kovčke, v manj kot pol ure jih je izpraznil, njihovo vsebino je zložil v omare, v predale predalnika, čevlje v omarico za čevlje, obleke je obesil na obešalnike v garderobni omari, črni zdravniški kovček je položil v temen kot omare, knjige pa na polico, tistih malo, ki jih je prinesel s seboj, nekaj latinskih klasikov, ki jih ni več redno bral, nekaj že precej izdelanih angleških pesnikov, tri ali štiri brazilske avtorje, portugalskih ni bilo niti deset, in sredi teh je zdaj našel knjigo iz knjižnice na Highland Brigadeu, ki jo je pozabil vrniti, preden se je izkrcal. Če bo irski knjižničar opazil, da manjka, bo gotovo izrekel hude in stroge obtožbe proti luzitanskemu narodu, deželi sužnjev in lopovov, kot je nekoč rekel Byron in mu

bo pritegnil O'Brien, iz takih drobnih, lokalnih prestopkov se običajno izcimijo velike in svetovne posledice, a jaz sem nedolžen, prisežem, da je šlo le za pozabljenost in nič drugega. Knjigo je položil na nočno omarico, da jo bo enkrat te dni, ko se mu bo zahotelo, prebral do konca, njen naslov je *The God of the Labyrinth*, njen avtor Herbert Quain, prav tako Irec, kar ni ravno neko posebno naključje, ime pa, to pa je nekaj posebnega, saj bi se brez večje napake pri izgovorjavi lahko prebralo *quem*, *kdo* v portugalsčini, samo pogledjte, Quain, Quem, pisatelj, ki ni neznan samo zato, ker ga je nekdo našel na Highland Brigadeu, no, če je bil to edini izvod, pa tudi s tem ne bo nič, kar je še boljši razlog, da se vprašamo *quem*, *kdo*. Dolgočasno potovanje in sugestivni naslov knjige sta ga pritegnila, blodnjak in bog, le kakšen bog je to, le kakšen blodnjak, kakšen labirintski bog, konec koncev pa se je izkazalo, da je običajen detektivski roman, banalna zgodba o umoru in preiskavi, kriminallec, žrtev, če, ravno obratno, ne obstaja žrtev pred kriminalcem, in ne nazadnje detektiv, vsi trije soudeleženi pri smrti, resnično povem vam, da je bralec detektivk edini resnični preživeli v zgodbi, ki jo bere, če ne pomeni edini resnični preživeli to, da vsak bralec prebere vsako zgodbo.

Ima tudi papirje, ki jih mora spraviti, liste, popisane z verzi, najstarejši ima datum dvanajsti junij tisoč devetsto štirinajst, na pragu vojne, velike vojne, kot so jo potem poimenovali, dokler niso izkusili druge, še večje, *Učitelj, kako umirjene so vse ure, ki jih izgubimo, če v njihovo izgubljanje, kot v vazo, položimo*

rože, in potem je zaključil, *Iz življenja bomo odšli mirni, brez slabe vesti, da smo živeli.* Verzji niso zapisani ravno tako, eden za drugim, vsaka vrstica ima svoj ubogljivi verz, a tako, enega za drugim, oni in mi, brez drugega predaha kot tistega pri dihanju ali petju, jih preberemo, najnovejši list od vseh pa ima datum trinajsti november tisoč devetsto petintrideset, mesec in pol je minil, odkar ga je popisal, verzi, še sveži, pravijo, *V nas živijo nešteti, če mislim in čutim, ne vem, kdo misli in čuti, sem samo kraj, kjer se misli in čuti,* in čeprav se ne končajo tukaj, je, kot bi se vse končalo, saj onkraj mišljenja in čutenja ni ničesar. Če sem samo to, razmišlja Ricardo Reis, potem ko prebere do konca, kdo v tem trenutku misli, kar mislim, na kraju, kjer mislim, kdo čuti, kar čutim, na kraju, kjer čutim, kdo me uporabljaja, da čuti in misli, in kdo sem od nešteti, ki živijo v meni, *kdo, quem,* Quain, katerih misli in občutij ne delim, ker pripadajo samo meni, kdo sem jaz, ki drugi niso, niso bili in ne bodo. Zbiral je papirje, dvajset let, dan za dnem, list za listom, shranil jih je v predal majhne pisalne mize, zaprl okna in odprl pipo s toplo vodo, da bi si pripravil kopel. Bilo je nekaj čez sedmo.

Točno ko je še odmeval zadnji udarec od osmih na stenski uri, ki je krasila steno nad recepcijo, je Ricardo Reis prišel dol v obednico. Upravnik Salvador se je nasmehnil, privzdignil je brčice nad ne preveč čistimi zobmi in mu tekel odpret dvojna steklena vrata z monogramoma iz črk H in B, prepletenih sem in tja, z dodatki in rastlinskimi podaljški, s stiliziranimi akanti, palmetami in zavitimimi listi, tako so uporabne

umetnosti temu sicer skromnemu hotelu navdihnile kanček dostojanstva. Maître ga je vodil, v obednici ni bilo drugih gostov, samo natararja, ki sta ravno pripravila mize, za drugimi vrati z monogramom je bilo slišati glasove služinčadi, od tam bodo kmalu vstopali terine, pokrite jedi, pladnji. Pohišstvo je bilo po pričakovanjih, kdor je videl eno takih obednic, je videl vse, razen v luksuznih hotelih, kar pa ne velja za našega, blede luči na stropu in po stenah, nekaj obešalnikov, snežno beli prti na mizah, ki kažejo na zagnanost vodstva, v pralnici so jih očistili z belilom, če pa ne tam, pa v pralnici Caneças, ki uporablja samo milo in sonce, pri tolikem dežju v zadnjem času imajo najbrž zaostanek pri žehti. Ricardo Reis je sedel, maître mu je povedal, kaj je na jedilniku, juha, riba, meso, razen če bi gospod doktor raje kaj lažjega, se pravi, drugo meso, drugo ribo, drugo juho, jaz bi svetoval drugo, da se privadite na novo prehrano, glede na to, da ste ravnokar prispeli nazaj iz tropov po šestnajstletni odsotnosti, celo v obednici in v kuhinji so že seznanjeni. Vrata, ki vodijo iz recepcije, je medtem nekdo odrinil, vstopil je par z dvema majhnima otrokoma, fantkom in punčko kot bi bila iz voska, kljub temu, da sta bila starša polnokrvna, a če sodimo po videzu, obema legitimnima, glava družine na čelu, vodi pleme, mati potiska otroka naprej, da ne hodita v ozadju. Potem se je prikazal debelušen, okrogel možak z zlato verižico, prekrižano na trebuhu, od enega žepka do drugega na telovniku, takoj za njim pa še neki drugi možki, izredno suh, s črno kravato in žalnim trakom na roki, nihče več